

6.nodaļa

IZGLĪTĪBA STARPTAUTISKAJĀ APRITĒ

Noslēdzošā grāmatas nodaļa sistēmiski sasaucas ar pirmo, jo ir saskanīga tās pamattēma - *mazā mainīgā Latvija lielajā mainīgajā pasaulē*. Proti, **dzīve un izglītība Latvijā un citās pasaules valstīs pašlaik attīstās ļoti ciešā kopsaistībā**, īstenojoties ļoti daudzveidīgām mijiedarbībām gan pēc to satura, gan formas. Šī augošā daudzveidība un mainības straujums šobrīd ir arī galvenie globālo un lokālo problēmu avoti un šeit viens nav cīnītājs. *Visa cēlonis ir visa kopsaistība* - šī sistemoloģijas viena no pamatatziņām neapšaubāmi ir liekama pamatā arī ieskatam Latvijas dzīves un izglītības starptautiskajā aprītē.

Mainība un daudzveidība visapkārt - mēs savā daudzveidībā un mainībā

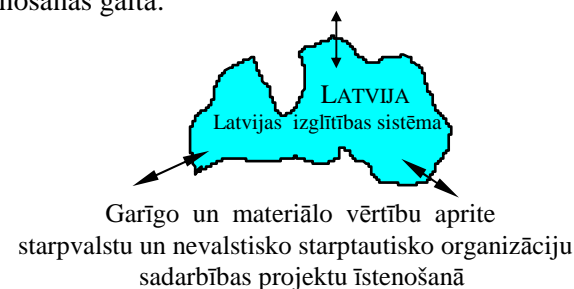
Pasaule ir daudzveidīgu parādību jeb mainīgu ķermeņu kopums, kurā cilvēks ir viena no šīm parādībām jeb ķermeņiem.
Pasaule kopsaista tās lietu, procesu un to mainības daudzveidību.

	DAUDZVEIDĪBA	MAINĪBA
PASAULE	*	*
CILVĒKS	*	*

Atšķirībā no pirmās nodaļas, kas kalpoja grāmatā risināmo problēmu sākotnējai nostādnei, tagad jau esam sasnieguši noteiktu teorētisko briedumu un varam jau daudz apzinātāk vēlreiz ielūkoties mūsdienu dzīves un izglītības vispārīgo problēmu klāstā.

Līdzīgi kā ikviena dzīva būtne, arī ikviena sociālā sistēma vienmēr un visur atrodas garīgā jeb informacionālā un materiālā saistībā ar savu ārējo vidi. Latvijas valsts un Latvijas izglītības sistēma starptautiskajā aprītē nozīmē atbilstošas

informācijas un materiālo līdzekļu apriti - to ienākšanu un iziešanu visdažādāko starptautiskās sadarbības kopprojektu īstenošanas gaitā.

Latvijas ģeogrāfiskā stāvokļa dēļ varam droši teikt, ka dzīves stagnācija mūsu valstij nedraud. Būdam pasaules vielu, enerģijas un informācijas transporta tīkla pietiekami svarīgs mezgls, *mūsdienu Latvijai ir jāveidojas par attīstītu tranzīta valsti, vienlaikus saglabājot un tālākattīstot arī atbilstošu apstrādājošo rūpniecību un lauksaimniecību..* Mūsdienīgai vietējo izejvielu bāzes attīstībai jānodrošina ne tikai pārtikas, koksnes un būvmateriālu rūpniecība iekšējam patēriņam un eksportam, tai jāuztur arī noteikts darba vietu skaits vietējo lauku iedzīvotāju nodarbināšanai. Galvenās nodarbinātības jomas acīmredzot būs tranzīta pakalpojumi un atbilstošā ražošana visā Latvijai iespējamā spektrā.

Nemot vērā mūsdienu ražošanas un pakalpojumu tehnoloģiju augsto automatizācijas pakāpi, *Latvijas dzīvē noteicošā kļūst apkalpojošā darbība, garīgajam darbam arvien vairāk nomainot līdz šim dominējošo fizisko darbu.* Līdz ar šīm pārmaiņām dzīvē jānotiek attiecīgām pārmaiņām arī izglītībā un kā vienā, tā otrā gadījumā ļoti būtisku lomu spēlē Latvijas starptautiskie sakari.

**OPTIMĀLA IEKĻAUŠANĀS STARPTAUTISKAJĀ APRITĒ
IR GALVENAIS PRIEKŠNOTEIKUMS LATVIJAS VALSTS UN TĀS
IEDZĪVOTĀJU TURĪBAS JEB LABKLĀJĪBAS NODROŠINĀŠANAI.**

Esot mazas zemes iemītniekiem lielo ceļu krustcelēs, mums šodien daudz vairāk jāstrādā ar galvu, kurā gana prāta

savas dzīves īstenošanai kopsaistē ar dzīves norisēm **citās** zemēs, kultūrās un civilizācijās. *Saprātīga dzīve ir garīgi augstvērtīga dzīve, sistēmiski apzināta un īstenota dzīve.* Miesas un gara, intelekta un morāles, zinātnes un mākslas, reālā un nereālā, konkrētā un abstraktā, tautiskā un starptautiskā utt. sistēmiskā vienotība ir saprātīgas dzīves pamatu pamats, mūsdienu izglītības organizācijas galvenā vadlīnija kā lokālā, tā globālā mērogā.

6.1. ILGTSPĒJĪGA UN LĪDZSVAROTA ATTĪSTĪBA

Pasaules dzīves uzmanības centrā šobrīd arvien nopietnāk atkal un atkal izvirzas **personu un valstu dzīves ilgtspējīgas līdzsvarotas attīstības problēmas**. Tās ir vienlīdz nozīmīgas gan lokālā, gan globālā mērogā un attiecas kā uz dažādu lietu un procesu stāvokļiem, tā arī šo stāvokļu mainību.

Personas un valsts
DZĪVE
MAINĪBĀ

Dzīves LĪDZSVAROTĪBA

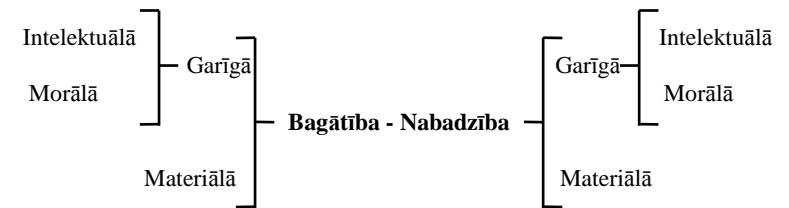
Dzīves ILGTSPĒJĪBA

Aplūkojot dzīves un tās mainības līdzsvarotību attiecīgo parādību ilgtspējības kontekstā, tiek apliecināta interese par stabili līdzsvarotu dzīvi jeb dzīves evolucionāro gaitu. Šāda problēmu nostādne ir ļoti raksturīga Rietumu kopienas dzīves *izmaiņu* pētniekiem, kamēr *pārmaiņas* Latvijā un citās bijušajās sociālisma zemēs pašlaik ir tipisks nelīdzsvara procesu īstenojums, kas demonstrē dzīves revolucionārās norises. Taču, šiem revolucionārajiem pārmaiņu jeb nelīdzsvara pārejas procesiem beidzoties, arī šajās valstīs kļūs aktuālas mūsdienu Rietumu dzīves problēmas un par to ir jādoma jau tagad. Tas ir vēl jo svarīgāk, ņemot vērā mūsdienu Rietumnieciskā dzīvesveida ilgtspējības jautājuma saasināšanos. Rodas jautājums: vai veidosim savu dzīvi pēc novecojušiem Rietumu modeļiem, kurus šodien varam saņemt

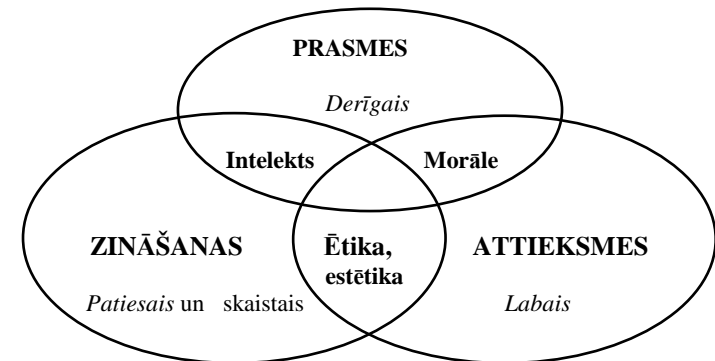
humpalu veidā, vai arī lūkosim pēc jaunākajām atziņām un dzīves pieredzes.

Dzīves ilgtspējības un līdzsvarotības apskata centrālais termins un jēdziens ir personas un valsts *bagātība*. Šajā sakarā varam minēt sekojošas attiecīgo terminu un jēdzienu kopsaistības.

Noteiktas personas vai valsts dzīves **LĪDZSVAROTĪBA** raksturojas kā šīs personas vai valsts dzīves iekšējā satura noteikta strukturālā sakārtotība. Ja atceramies jau grāmatas 1.nodaļā minētos personu un valstu turības jeb labklājības svarus, kas rāda to bagātības un nabadzības samēru, tad tagad, zinot garīguma vispārējo struktūru, mēs varam šo līdzsvara ainu jau ievērojami detalizēt.

Izglītītība - ikviena cilvēka garīgās bagātības pamats !

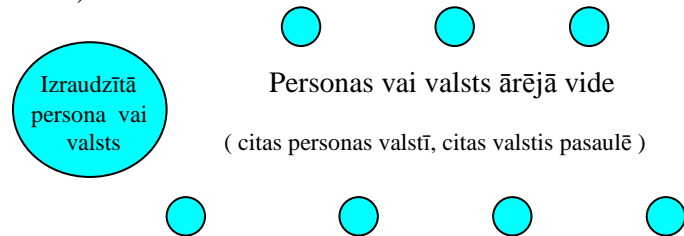

Līdz ar to kļūst skaidri redzams, ka ikvienas personas un valsts turība jeb labklājība kā noteikts tās bagātības un nabadzības samērs var īstenoties ļoti ļoti daudzveidīgi un dzīves gaitā nemitīgi mainīties. Tas kārtējo reiz uzskatāmi

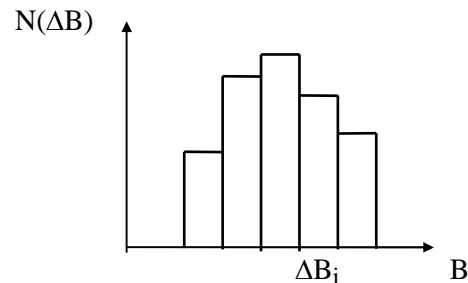
parāda mūsu jau daudzkārt pieminēto dzīves sarežģītību un reizē ar to arī sistēmskatījuma galveno devumu : saredzēt pasaules lietas un procesus to kopsaistībā.

Noteiktas personas vai valsts dzīvesveida I L G S T - S P Ē J Ī B A raksturojas kā šim dzīvesveidam atbilstošā dzīves bagātību sadalījuma starp personām vai valstīm ilgstoša noturība jeb stabilitāte.

Šajā sakarā lai atceramies 3.nodaļā īstenoto ieskatu stohastisko sistēmu izpētē, kurā jau iepazinām statistiskā sadalījuma jēdzienu. Mūsu izraudzītā persona vai valsts ir mūs interesējošā sistēma, bet mūs interesējošā sistēmas īpašība - personas vai valsts bagātība (pa atsevišķiem veidiem vai to kopumiem).

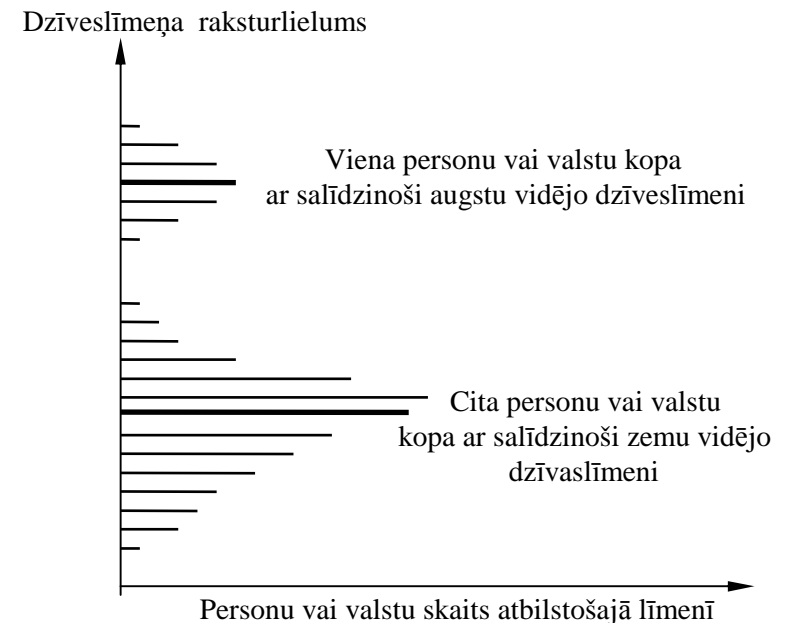
Katra persona vai valsts atbilstoši savai bagātībai ieņem savu vietu sadalījuma ainā, atbilstoši ierindojošies noteiktā personu vai valstu grupā jeb nišā.

ΔB_i - i -tā personu vai valstu bagātību grupa, kurai pieder persona vai valsts, ja tās bagātība B atbilst attiecīgajam

bagātību intervālam ΔB . N - personu vai valstu skaits attiecīgajā grupā.

Pieņemot, ka pastāv tiešā proporcionalitāte starp personas vai valsts bagātību un šīs personas vai valsts dzīveslīmeni, *parasti runā par attiecīgo personu vai valstu sadalījumu pa to dzīveslīmeņiem*. Katru līmeni aprakstot ar taisnes nogriezni, kura garums rāda dotajā līmenī atrodošos personu vai valstu skaitu, iegūstam sekojošu ļoti uzskatāmu sadalījuma diagrammu.

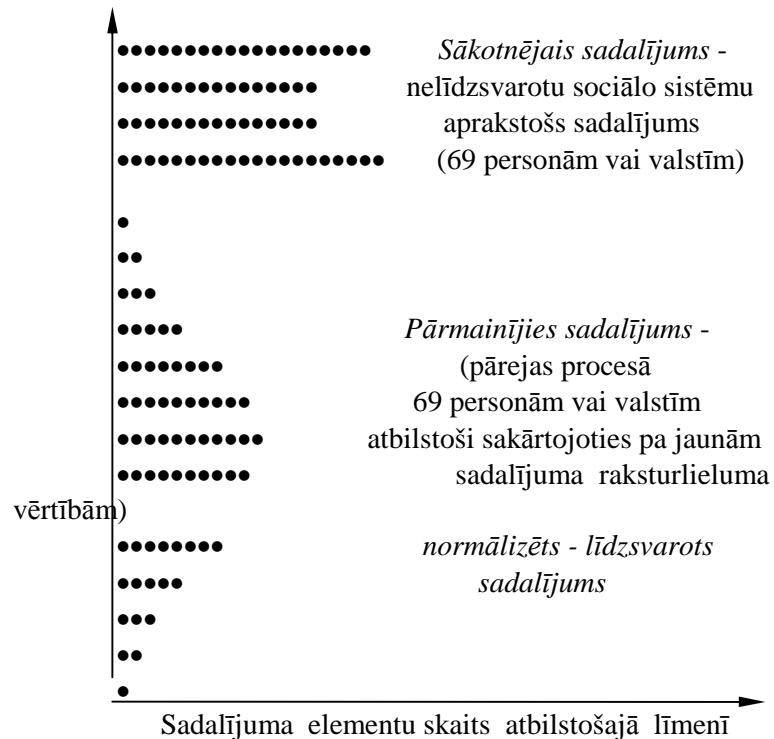

Diagrammā raksturotās kopas ir ar ļoti atšķirīgiem dzīveslīmeņiem - tām pat nav kopīgu līmeņu. Abi sadalījumi atšķiras ne tikai ar to vidējām raksturlielumu vērtībām. Otrais jeb zemāko līmeņu sadalījums aptver lielāku personu vai valstu skaitu (sadalījuma taisnes nogriežņu kopgarums ir lielāks par augstāko līmeņu sadalījuma taisnes nogriežņu kopgarumu). Tajā pat laikā šis sadalījums ir nesimetrisks - zem vidējā līmeņa atrodošos personu vai valstu skaits ir lielāks nekā virs

vidējā līmeņa atrodošos personu vai valstu skaits (sadatlījuma vidējais līmenis iezīmēts ar treknāku līniju).

Ja personu vai valstu sadatlījuma līmeņu raksturlielums ir šo personu vai valstu **izglītība**, tad attiecīgā sadatlījuma diagramma sniedz ļoti uzskatāmu šo personu vai valstu garīgā potenciāla salīdzinošo raksturojumu. Pastāvot pietiekami ievērojamām šī potenciāla atšķirībām gan atsevišķās kopās, gan arī starp tām, var sākties procesi šo atšķirību mazināšanai. Ievērosim - atšķirību mazināšanai, bet ne novēršanai ! Saprātīgs cilvēks savu vajadzību apmierināšanai šos sadatlījumus var tikai noteiktās robežās vadīt. Proti, radīt piemērotus apstākļus, lai noteikta daļa personu vai valstu dotajā sadatlījumā pārvietojas no sākotnēji ieņemtajiem līmeņiem uz citiem līmeņiem.

Sadatlījuma raksturlielums

Stohastisko parādību apzināšana un gūto atziņu piemērošana cilvēkvidē noritošajām parādībām rada atziņu, ka sociālo sistēmu **LĪDZSVAROTĪBA var tikt raksturota kā tā sauktā normālā sadatlījuma īstenošanās**. Normālais sadatlījums ir simetrisks zvanveida sadatlījums, to raksturo sadatlījuma vidējā vērtība un sadatlījuma dispersija jeb noteikts sadatlījuma aptverto raksturlieluma vērtību apgabals. Sociālās sistēmas stabila pastāvēšana jeb noteikta dzīvesveida **ILGTSPĒJĪBA savukārt raksturojas ar normālā sadatlījuma ilgstošu saglabāšanos, lai arī tā vidējā vērtība un dispersija zināmās robežās mainās**. Tiesa gan, prakse šobrīd liecina par daudzu sociālo sistēmu nelīdzsvarotību un ar to saistītajiem, jau minētajiem revolūcionārajiem procesiem. Bailes no tiem rada alkas pēc evolucionāras dzīves tālāktīstības, pēc ilgtspējīgas dzīves līdzsvarotības. Diemžēl, bet šajās cerībās cilvēce var piedzīvot arī vilšanos, jo *notiekošais civilizācijas progress attiecībā pret cilvēku kļūst aizvien agresīvāks*.

Sociālo sistēmu gadījumā parasti runā par paaugstinātu sociālo spriedzi un tās izraisītajiem procesiem. Aizvien izplatītāka kļūst *sabiedrības krasa polarizācija, nodaloties elitei jeb ļoti turīgajiem / bagātajiem / izglītajiem no elitei nepiederošajiem - mazturīgajiem / nabadzīgajiem / mazizglītajiem*. Šīs parādības ir vērojamas gan atsevišķu valstu iekšienē, gan dažādos valstu reģionos, gan pasaulē kopumā. It īpaši aktuālas tās kļūst mūsdienu dzīves globalizācijas apstākļos un tāpēc šīs augstās spriedzes situācijas ir ļoti nopietni jāapzin un iespēju robežās jācenšas vadīt, savlaicīgi novēršot nevēlamās spontānās izlādes procesus. Principiālā rīcība būtu skaidra - jācenšas īstenot normālsadatlījumi, bet vai tas vienmēr un visur izdosies?

Apkopojot tikko veikto ieskatu fundamentālajā personu un valstu dzīves ilgtspējīgas līdzsvarotas attīstības problēmā, varam jautāt: kāds gan tam visam sakars ar izglītības starptautisko apriti ? Atbilde skan: visticšākā, jo visiem aktuālā **problēma "KĀDU KAM IZGLĪTĪBU KĀDAI DZĪVEI ?" šodien ir risināma** ne tikai un pat ne tik daudz atsevišķas valsts, cik **starptautiskā līmenī - tāpat gan lokāli, gan globāli !**

6.2. STARPTAUTISKĀ SADARBĪBA IZGLĪTĪBĀ

Apzinoties Latvijas starptautisko sakaru būtisko nozīmību valsts, tās privātā un publiskā sektora, kā arī katra valsts iedzīvotāja dzīves tālāattīstībā, varam īsumā raksturot galvenos starptautiskās sadarbības veidus izglītībā. Vispārējam pārskatam var derēt shēma, kurā starptautisko sakari tiek raksturoti ar sadarbības partneriem un jomām.

Jomas \ Partneri	Valstis	Starptautiskās organizācijas
Vispārēja informācijas apmaiņa	*	*
Jauna izglītības satura un metožu izstrāde	*	*
Līdzekļu piesaiste izglītības attīstībai	*	*
Izglītības pētniecība	*	*
Izglītības vadības pilnveide	*	*
Izglītības darbinieku un izglītojošos personu apmaiņa	*	*

Protams, shēmā iekļautās sadarbību jomas un partnerība nebūt neaptver visas iespējamās un jau īstenojošās sadarbības. Tomēr, kā to liecina uzkrātā pieredze, ir uzrādītas

šobrīd galvenās jomas un principiālie partneri, kas veido pamatu sadarbību tālākai attīstībai.

Katra no sadarbības jomām sistēmiski sazarojas un atbilstoši detalizējas, kas savukārt ir pamats jau konkrētu kopprojektu īstenošanai. Līdzīgi tas ir arī ar sadarbības partnerību, kura ietver kontaktus gan ar atsevišķām valstīm un valstu apvienībām, gan daudzajām nevalstiska rakstura starptautiskajām organizācijām, kā arī pat atsevišķām personām

Raksturīgi, ka iesaistoties visdažādākā veida starptautiskajās sadarbēs, gandrīz vienmēr rodas saskarsme arī atbilstošo izglītības problēmu jomā. Ja vien kaut nedaudz izdotos sistematizēt un attiecīgi koordinēt šīs saskarsmes, Latvijas izglītības sistēma pilnveidotos daudz efektīvāk un lietderīgāk. Atbilstoši izglītības organizācijas hierarhijai, LR IZM kā galvenais valsts izglītojošās darbības organizators uztur kontaktus ar pasaules mēroga partneriem galvenokārt stratēģisko problēmu risināšanā, kamēr izglītības iestādēm un darbiniekiem ir konkrēti sadarbības partneri viņu līmenī.

Valsts līmenī starptautiskā sadarbība izglītībā šobrīd īstenojas ar sekojošiem galvenajiem partneriem.

- **Eiropas Savienība [ES] - European Union [EU]:** Eiropas Savienības izglītības programma SOCRATES (Latvijā no 01.11.98, tās kurators - Akadēmisko programmu aģentūra) - šī programma ietver apakšprogrammas augstākajai izglītībai (ERASMUS), skolu izglītībai (COMENIUS), valodu apguves veicināšanai (LINGUA), informācijas tīkla izveidei par izglītību (EURYDICE), par diplomu savstarpēju atzīšanu (NARIC), izglītības darbinieku studiju braucieniem (ARION), pieaugušo izglītībai un tālmācībai (ODL).
- **Eiropas Padome [EP] - Council of Europe [CE]:** Council for cultural co-operation;
- **Apvienoto Nāciju organizācija [ANO] - United Nations [UN]:** Apvienoto Nāciju Izglītības, zinātnes un kultūras organizācija - United Nations Education, Science and Culture Organization [UNESCO];
- **Pasaules Banka [PB] - World Bank [WB];**

- **Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija** - Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD] (izveidota 1961.g.) : Centre for Educational Research and Innovation [CERI] (izveidots 1968.g.) ;
- **Starptautiskā izglītības sasniegumu novērtēšanas asociācija** - International Association for Evaluation of Educational Achievement [IEA] (oficiāli noformēta 1966.g.) : Latviju asociācijā pārstāv IEA Latvijas Nacionālais pētījumu centrs (izveidots Latvijas Universitātē 1993.g.).

Valsts nozīmes starptautisko sadarbību, tieši dibinot sadarbības kontaktus ar attiecīgajiem partneriem, īsteno arī **Latvijas augstākās izglītības iestādes.**

Latvijā starptautisko sadarbību izglītībā īsteno arī daudzas nevalstiskās organizācijas un privātās uzņēmējdarbības. Visjūtāmāko ieguldījumu sniedz **Sorosa fonda tīkls** - Soros Foundations Network : SIA Sorosa fonds - Latvija (no 1992.gada): izglītības programma PĀRMAIŅAS IZGLĪTĪBĀ un stipendiju programma (1,8 miljonu USD apjomā pēc 1998.gada pārskata).

Aizvadītajos gados pēc neatkarības atjaunošanas būtiski mainījusies attieksme pret visu ārzemniecisko. Ja sākotnēji ļoti izteikta bija visai neapdomīga citvalstu pieredzes uztvere un ieviešana, tad tagad jau ir izveidojies pārmaiņu pieredzē rādīts izglītības darbinieku loks un starptautiskās sadarbības efektivitāte jūtami aug. Tiesa gan, šis elitārais pedagogu un izglītības vadītāju pulks vēl ir salīdzinoši neliels, bet viņi ir īsteno izglītības pārmaiņu nesēji, kuriem sekos pārējie. Tajā pat laikā arvien asāk kļūst jūtama atpalicība nepieciešamo pārmaiņu materiālajā nodrošinājumā. Lai arī šajā ziņā aktīvākās izglītības iestādes ir guvušas zināmus panākumus (pamatā humānās palīdzības un arī atbilstošu kopprojektu ietvaros), ar to vien būtisks uzlabojums netiks sasniegts. Tādēļ arī turpmāk īpaši aktuāli būs tie starptautiskās sadarbības projekti, kas īstenos papildus līdzekļu piesaisti mūsdienīgas izglītības infrastruktūras attīstībai. Izglītības

darbinieku algu problēmas gan ir, bija un būs pašmāju risināšanai.

Īstenojot savus izmaiņu un pārmaiņu procesus un to gaitā īstenojot sadarbību ar dažādām starptautiskajām organizācijām, līdztekus Eiropas Savienībai īpašā uzmanības lokā jāpatur kontakti ar jau minētajām OECD un UNESCO. Ja pasaules mēroga Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija OECD ir pasaules ekonomiski spēcīgāko valstu dibināta apvienība ar mērķi kļūt vēl spēcīgākiem un varenākiem, tad Apvienoto Nāciju organizācija un tās meitas organizācija UNESCO ir pasaules vispārhumāno problēmu risināšanas centrs, kas vieno arī ekonomiski vājākās, vēl tikai jaunattīstības valstis. Atbilstoši šo organizāciju raksturam, atšķirīgi ir arī to akcenti izglītojošās darbības izvērtēšanā un tālākattīstībā. Pasaules varenie galveno uzmanību velta izglītības kvalitātei, kas tieši nosaka valstu intelektuālo un tālāk arī ekonomisko un politisko, militāro, zinātnes un tehnikas izaugsmes potenciālu. Pastarīši jau arī sapņo kļūt varenāki, bet viņu rocība ir ierobežota un vispirms ir jārīsināta izglītības pieejamības problēmas. Bagāts dzīvo kā grib, nabags kā var. Latvija strauji iekļaujas pasaules procesu aprītē. Ciklāl būsīm saimnieki un kalpi savā zemē ? Tiktāl, ciklāl to paši gribēsīm un pratīsīm īstēnot, vienlaikus rūpējoties par izglītības pieejamību un tās kvalitāti.

Labējie un kreisie, elite un tai nepiederošie dzīvē un izglītībā.

(Izglītības politika : kādu kam izglītību kādai dzīvei?)

IZGLĪTĪBA kā dzīves pieredze dzīvei	KVALITĀTE (elitārā izglītība saimniekiem)	PIEEJAMĪBA (masu izglītība kalpiem)
Labējie (OECD)	♣	♦
Kreisie (UNESCO)	♦	♣

6.3. IZGLĪTĪBAS TERMINOLOĢIJAS ATTĪSTĪBA

Starptautiskajā sadarbībā līdz ar atšķirīgo izglītības sistēmu saskarsmi vienmēr un visur īstenojas arī dažādu valodu saskarsme. Tādēļ, *izejot pasaules izglītības procesu aprītē* un tverot cittautu dzīves un izglītības pieredzi, tās sakarīgai apzināšanai *ir ļoti nepieciešama pietiekami izkopta mūsdienu valodu pārzināšana.*

Valodu prasme, to izjūta un izpratne sākas ar katra no mums dzimto valodu. Sakārtota domāšana, runāšana un rakstīšana īstenojas sakārtotā valodā. Rūpīgi koptam vārdu krājumam un lietojumam ir īpaši svarīga loma tieši izglītojošā darbībā, jo šī darbība aptver visus cilvēkus un nu jau pat visa mūža garumā. Šķiet lieki skaidrot, cik daudz varam zaudēt, jau esam zaudējuši un turpināsim zaudēt, ja lietoto vārdu nozīmes ir neskaidras un savstarpēji nepietiekami saskaņotas jeb kopsaistītas.. Īsi sakot, mūsdienu izglītojošā darbībā lietojamā gan profesionālā, gan ar/I sadzīves valoda šobrīd pelna īpašu uzmanību vispirms jau savas dzimtās valodas ietvaros.

Dzīves globalizācija, augošā daudzveidība un temps skar arī valodu attīstību un valodnieki bieži vien nespēj savlaicīgi izsekot mūsdienu dzīves izmaiņām un pārmaiņām.

**FAKTISKI VISĀS VALODĀS ŠODIEN VALDA
KRĪZE MŪSDIENU IZGLĪTĪBAS TERMINOLOĢIJĀ.**

Tā rezultātā gan profesionālajā, gan sadzīves, gan valstu iekšējā, gan starptautiskajā saziņā tiek lietota nepietiekami sakopta valoda, kurā valda vārdu un to nozīmju ievērojama nesakārtotība. Bet ieejam taču informacionālajā gadsimtā - kā tad te bez skaidras savstarpējās saziņas vispirms jau savā dzimtajā valodā, tad arī starptautiskajā sadarbē?

Izglītības ciešā saistība ar dzīvi nosaka to, ka katrā sabiedrībā izglītojošās darbības īstenošanai ir savas tradīcijas, sava raksturīgā specifika gan izglītības saturā, gan metodikā,

līdz ar to arī atbilstošajā valodā, izglītības terminoloģijā. Tāpēc tieši izglītībā ļoti bieži atrodamies situācijās, kad nav piemērojama attiecīgo vārdu jeb terminu formāla tulkošana. Te nu pilnvērtīgai saziņai - saturiski atbilstošo vārdu meklējumiem ir nepieciešama ļoti laba lietoto valodu izjūta, kas vairumā gadījumu, diemžēl, pietrūkst. Tad nu parasti izlīdzamies ar svešvārdu lietojumiem, kas pārsvarā gadījumu nu nekādi nav attaisnojami no mūsu dzimtās valodas attīstības viedokļa.

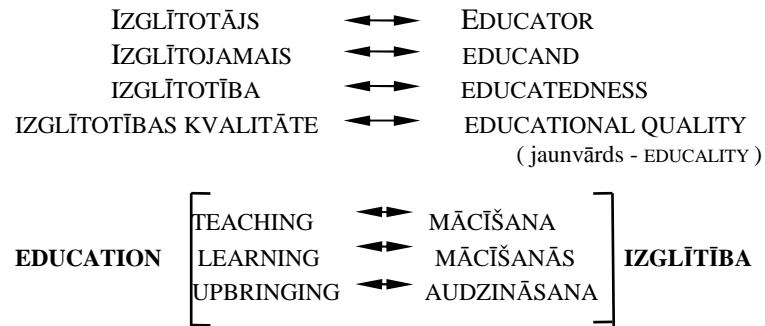
Izstrādājot Latvijas Izglītības koncepciju un Izglītības likumu, tika veikts rūpīgs darbs arī mūsdienīgas izglītības terminoloģijas attīstībā. Tā rezultātā Izglītības likuma 1.pants nosaka 29 izglītojošā darbībā lietojamo terminu definīcijas - skaidrojumus, kas valsts izglītības sistēmas iekšējai saskaņai un vienotībai ir jāievēro nozares oficiālajā dokumentācijā un profesionālajā darbībā. Visi jaunie termini un to kopsakarības konsekvēnti lietoti arī šajā grāmatā. Tā, soli pa solim reizē ar Latvijas izglītības sistēmas attīstību, rūpīgi analizējot vietējo un cittautu pieredzi, atbilstoši veidojas arī mūsdienīga izglītības terminu sistēma latviešu valodā.

Ievērojot paveikto Latvijas izglītības terminoloģijas pilnveidē un ievērojamu starptautiskās sadarbības attīstību, ļoti svarīgi ir apzināt attiecīgo izglītības terminu savstarpējās atbilstības dažādās valodās un izglītības sistēmās. Veicot tikai īsu ieskatu šajā interesantajā un nozīmīgajā problemātikā, pievērsīsim uzmanību dažu aktuālu izglītības terminu atbilstībām latviešu un angļu valodā. Interesentiem par izglītības terminiem Eiropas Savienības valstu valodās ieteicams iepazīties ar Eiropas Padomes speciālistu veikto un publicēto darbu : “EUROPEAN EDUCATION THESAURUS” - Council of Europe, English version, 1998 EDITION .

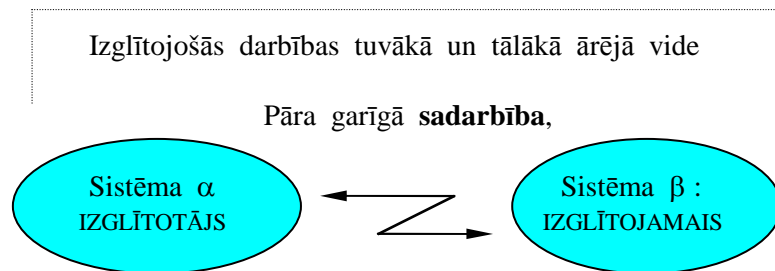
IZGLĪTĪBA	↔	EDUCATION
Mērķis, process, rezultāts		Goal, process, result

Angļu valodas vārda *education* izcelsme ir saistīta ar tā sākotnējo nozīmi “zināšanas”, kurai mūsdienās atbilst vārds *knowledge*. Laika gaitā, pamatā gan tulkojumos no/uz citām valodām, šo vārdu sāka lietot arī vārda *audzināšana* nozīmē.

Mūsdienu lietojumos vārds *education*, līdzīgi kā latviešu valodas vārds *izglītība*, ir guvis vispārinātu nozīmi un raksturo izglītojošo darbību kā mācību un audzināšanas darbību vienotu veselumu. Dzīvē kārtējo reiz ir īstenojusies sistemoloģijas atziņa: (tēze + antitēze) = sintēze.

Sistemoloģija var būtiski līdzēt arī citu izglītojošās darbības situāciju vārdiskā apraksta sakārtošanā. Viena no tādām ir divu sistēmu jeb pāra mijiedarbības klasiskās struktūras konkretizācija izglītībā (atceramies sistēmu zinātniskās pētniecības vispārīgo apskatu grāmatas 3.nodaļā). Proti, izglītotāja un izglītojošās personas jeb izglītojamā savstarpējo attiecību situācija abu pedagoģiskajā saskarsmē.

savstarpējā iedarbība jeb mijiedarbība :

saziņa, saskarsme, mācības, audzināšana ... (un vēl daudzi citi atbilstoši vārdi, kas uzsver kādu vienu sadarbības aspektu, bet pēc būtības ir vispārīgā jēdziena *SADARBĪBA jeb savstarpējā iedarbība, mijiedarbība* atsevišķie gadījumi).

No valodniecības viedokļa raugoties, ir skaidri redzams, ka termina/vārda *SADARBĪBA* un tā sinonīmu (vārdu vai vārdkopu ar pilnībā līdzīgu nozīmi) *MIJIEDARBĪBA*, *SAVSTARPĒJĀ IEDARBĪBA* kodols ir vārds **DARBĪBA**. Tieši šis vārds tad arī ir jāliek atbilstošās terminu sistēmas pamatā vai hierarhijas virsotnē. Tieši ap šo visās valodās sastopamo fundamentālo vārdu kā centrālo vārdu/terminu veidojas atbilstošās nozaru terminoloģijas. Spilgts piemērs tam ir arī starptautiskajā sadarbībā ļoti plaši izplatītās angļu valodas attīstība un lietojumi.

ACT - **DARBOTIES**
ACTION - **DARBĪBA** jeb *IEDARBĪBA (IEDARBE)*
 (kā mērķis, process un rezultāts)

ACTIVE - **DARBĪGS** jeb *IEDARBĪGS*
ACTIVITY - **DARBĪBA** jeb *IEDARBĪBA (IEDARBE)*
 (kā process)

INTERACTION - **SAVSTARPĒJA DARBĪBA** jeb *MIJIEDARBĪBA* jeb *SAVSTARPĒJA IEDARBĪBA (SAVSTARPĒJA IEDARBE)* jeb *MIJIEDARBĪBA (MIJIEDARBE)* jeb **SADARBĪBA**

Nezin kāpēc latviešu valodā nelietojam vārdus *interakcija, interdarbība, mijakcija* un tml. Toties plaši lietojam vārdus *akcija, aktivitāte, aktīvs*. Nekas, to visu vēl varam iespēt - bet varbūt nevajag ?

INTERACTIVE - **MIJIEDARBĪGS** jeb **SADARBĪGS**

Nezin kāpēc latviešu valodā jau lietojam vārdu *interaktīvs*. Mūsu izglītojošā darbībā, pamatā pedagoģiskajā darbībā ienāk tā sauktās aktīvās un interaktīvās metodes. Metodes pēc savas būtības neapšaubāmi ir mūsdienīgas un iespējami ātri ieviešamas, bet tās būtu arī latviski sakarīgi nosaucamas. Pirmkārt, pašas metodes jau nav aktīvas vai pat interaktīvas. Tās, atšķirībā no tradicionāli izmantotajām

metodēm, kuras raksturojas izteiktu izglītotāja vienvirziena iedarbību uz izglītojamo, īsteno izglītotāja un izglītojamā sadarbību jeb mijiedarbību. Tādēļ *šīs metodes atbilstoši būtu saucamas par sadarbības metodēm*. Šādas terminoloģijas ieviešana atbilstu gan sakarīgai latviešu valodai, gan apliecinātu mūsu pašapziņu, lietojot savu valodu un akli nepiesārņojot to ar nevajadzīgiem anglicismiem.

work - **DARBS** (vārds, kas apzīmē darbības apjomu)

Šeit nu ir piemērs, kas liecina par latviešu un angļu valodas struktūru atšķirībām. Proti, atšķirībā no latviešu valodas, angļu valodā vārds *work* nepieder vārdu kopumam, kas raksturojas ar vienotu vārdu sakni *act*. Būdama daudz jaunāka, latviešu valoda šajā gadījuma parāda zināmu savas struktūras sakārtotības pārkumu.

Turpinājumā vēl daži, autorprāt, aktuāli izglītojošās darbības terminoloģijas jautājumi.

COGNITION - IZZIŅA

Kāpēc gan latviešu valodā runāt par kognitīvo procesu, kognitīvo psiholoģiju un tml., ja varam teikt *izziņas process*, *izziņas psiholoģija* utt.

CREATIVITY - RADOŠUMS

Kāpēc gan latviešu valodā runāt par kreatīvo darbību, ja var teikt *radošā darbība*)

CRITICAL - SAPRĀTĪGS ; IZŠĶIRĪGS, VĒRTĒJOŠS

Kāpēc gan latviešu valodā īstenotajā izglītojošā darbībā runāt par kritisko domāšanu (angļu valodā: critical thinking), ja varam teikt *saprātīgā domāšana*. Līdzīgi arī citu vārdkopu gadījumā: *saprātīga attieksme*, *saprātīgs vērtējums* u.c.

KĀDA GAN LATVIJĀ BŪS SAPRĀTĪGA DZĪVE UN IZGLĪTĪBA, JA NESAPRĀTĪGI ATTĪSTĪSIM UN LIETOSIM LATVIEŠU VALODU !

Cilvēka garīgā darbība vienmēr un visur īstenojas noteiktā valodā. Valodu sajukums cilvēka apziņā nozīmē sajukumu viņa garīgajā un sekojoši arī fiziskajā darbībā. Tādēļ ikvienā cilvēku sadarbībā, it īpaši jau starptautiskajā, *ir skaidri jāapziņas, kur, kad kādā valodā domāt un sazināties (runāt, rakstīt)*. Atkarībā no konkrētās situācijas mēs vai nu cenšamies savas dzimtajā valodā iznēsātās domas izteikt svešvalodā vai arī pilnībā pārslēdzamies uz šo svešvalodu un līdz ar to arī domājam šajā valodā. Vairāku valodu pārzināšana un lietošana ir viena no būtiskākajām mūsdienu saprātīgā cilvēka pazīnēm jeb īpašībām.

Ja sadzīves situācijās, pārejot no vienas valodas uz otru, cilvēku saziņā vienmēr ir pieļaujamās pat visai lielas neprecizitātes, tad profesionālo darbību jomā tās iespējami jāierobežo. Tādēļ jau arī ir īpaši jā rūpējas par izglītības nozares profesionālās valodas attīstību, jo tā ir būtiski saistīta ar visas izglītības sistēmas attīstību un var to gan sekmēt, gan bremsēt. Tādēļ lai vienmēr atceramies: kas skaidri domā, tas skaidri runā un rīkojas. Skaidra doma, runa un rīcība vienmēr un visur ir sistēmiska. Tādēļ tad arī šajā grāmatā tiek runāts par valodu.

Turpinājumā vēl daži, praksē nozīmīgi piemēri latviski noformēto terminu un to kopsakaru izteiksmei angļu valodā un otrādi.

IZGLĪTOJOŠĀS DARBĪBAS GALVENO FORMU MATRICA

		Telpiskais aspekts
		↓
Laika aspekts →	Klātiene	Neklātiene
	*	*
	*	*
		Pilna laika jeb dienas izglītība
		Daļlaika laika jeb vakara izglītība
		Tālmācība

KLĀTIENES IZGLĪTĪBA - REGULAR EDUCATION

NEKLĀTIENES IZGLĪTĪBA - CORRESPONDENCE EDUCATION

PILNA LAIKA IZGLĪTĪBA - FULL TIME EDUCATION

NEPILNA LAIKA IZGLĪTĪBA - PART TIME EDUCATION

Lai salīdzinoši pārlūkotu izglītības organizācijā lietotos terminus angļu un latviešu valodā, noder sekojošas shēmas.

Vispārējās izglītības organizācija

(Vispārējās izglītības programmu īstenošana vispārējās izglītības iestādēs)

Latvija		Skolas gadi		Rietumvalstis	
V I S P Ā R I Z G L Ī T O Š Ā S K O L A	PAMATA IZGLĪTĪBAS PAKĀPE (Vispārējā pamatizglītība)	1			G E N E R A L E D U C A T I O N
		2	P	B	
		3	R	A	
		4	I	S	
		5	M	I	
		6	A	E	
	VIDĒJĀ IZGLĪTĪBAS PAKĀPE (Vispārējā vidējā izglītība)	7	R	C	
		8	Y	E	
		9	EDUCATION	D	
		10		U	
		11		C	
		12		A	

Akadēmiskās izglītības organizācija

(Akadēmiskās augstākās izglītības programmu īstenošana augstākās izglītības iestādēs)

Latvija		Studiju gadi		Rietumvalstis		
A U G S T Ā K Ā I Z G L Ī T I B A	Bakalaura		1		<i>Bachelor degree studies (Undergraduate studies in USA)</i>	H I G H E R E D U C A T I O N
			2			
	AUGSTĀKĀ		3		TERCIARY	
	IZGLĪTĪBAS				EDUCATION	
	PAKĀPE		4		LEVEL	
	<i>HIGHER STAGE OF EDUCATION</i>		5		<i>Master degree studies (Graduate studies in USA)</i>	
	Maģistra studijas		6			
			7			
			8		<i>Doctor degree studies</i>	
		9				

Augstākās izglītības terminoloģija dažādās rietumvalstīs ir ļoti atšķirīga, jo atšķirības ir gan izglītības tradīcijās, gan izglītības politikā. Tālu ne visās no tām ir skaidri nodalīta akadēmiskā izglītība, ievērojamas atšķirības ir bakalaura studiju izpratnē un īstenojumā. Pašlaik ir sākusies aktīva rīcība Eiropas augstākās izglītības vienotā sakārtošanā.

Noslēgumā vēl būtu jāņem vērā, ka vārdkopa EDUCATION AND TRAINING pēc būtības ir jātulko kā VISPĀRĒJĀ UN PROFESIONĀLĀ IZGLĪTĪBA. Visbeidzot, latviešu valodā pavisam nav piemērots termins *pēcdiploma izglītība*, jo mūžizglītības gaitā diplomu ir daudz un būs vēl vairāk.